

YU ISSN 0352-5007 | UDK 880.1+881(05)

ЗБОРНИК

МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА СЛАВИСТИКУ

70

НОВИ САД • 2006

САДРЖАЈ — CONTENTS — СОДЕРЖАНИЕ

СТУДИЈЕ И РАСПРАВЕ

<i>Милка Ивић</i> , Један закаснио одговор на једно давно постављено питање	9
<i>Милка Ивић</i> , Когнитивни аспекти феномена партонимије	13
<i>Л. Ф. Кацис, М. П. Одескиј</i> , Поэтика „славјанској взаимности” и ее отражение в творчестве Н. Я. Данилевског, К. Н. Леонтьева, В. С. Соловьева	21
<i>Желька Панцић</i> , Прича о Стрезу	45
<i>Бобан Ђурић</i> , Легенда о Светом Гралу и драма „Ружа и крст” Александра Блока	57
<i>Мајя Йончич</i> , Весенние календарные праздники в „Посолони” А. Ремизова	73
<i>Галина Г. Ермилова</i> , „Лолита” или „Житие великого грешника”	93
<i>Татјана Г. Бочина</i> , О традиционной пословичной рифме	107
<i>Ксенија Кончаревић</i> , Црквенословенски језик кроз призму лингвокултурологије (оглед системско-структуралне анализе)	125
<i>Виктор Савић</i> , Надредни знаци као средство за разликовање писара у српскословенским споменицима (на примеру Ковинског типика)	157
<i>Vladislav B. Sotirović</i> , Pitanje jezika i pisma u Dalmaciji 1903. g. i početak politike „novog kursa”	183
<i>Константин В. Лифанов</i> , Изменение грамматических свойств числительных в словацком литературном языке в XX веке	195
<i>Владимир Д. Климонов, Людмил Спасов</i> : Каузативные и инхоативные структуры в русском языке: о русских соответствиях македонских глаголов с суффиксом <i>-oc-a/-e-a</i>	213
<i>Димка Сааведра</i> , Значење неких паратаксичких везника у српском језику	221
<i>Ирина Е. Иванова</i> , Функционирование системы свободной пунктуации: выделение текстообразующих элементов в сербской письменной речи	239
<i>Ружица Бајић</i> , Превођење богослужбених текстова у Православној цркви — карактеристике, проблеми и ставови према овом превођењу у српској и руској Православној цркви	259

ПРИЛОЗИ И ГРАБА

<i>Драгољуб Перић</i> , Рад Н. И. Кравцова на проучавању српске усмене епике	281
<i>Е. М. Тюленева</i> , Саша Соколов „Школа для дураков”: серийность как способ организации текста	287
<i>Светлана М. Белякова</i> , Время в славянских идиомах	297
<i>Л. А. Летаева</i> , Проблема языка и культуры, языковой картины мира в русской лингвистике рубежа XX—XXI столетий (краткий обзор)	305
<i>Е. Н. Соколова</i> , Словообразовательная синонимия в древнерусских памятниках эпохи Киевской Руси	315
<i>Наталья В. Лабунец</i> , Севернорусское наследие в географической лексике нижнего Прииртишья	323
<i>Наталья Р. Рогоза</i> , Имя существительное <i>дом</i> в русском и сербском языках	329
<i>Марјин Скоу Месен</i> , Посесивни придев, његово значење и употреба	333
<i>Радмила Жуђић</i> , Исказивање значења партитивног адноминалног беспредлошког генитива у говору јабланичког краја	349
<i>Г. В. Саранча</i> , Докія Гуменна: житєвий и творчий шлях	365
<i>Александра П. Ушакова</i> , Употребление прилагательных с суффиксом <i>-ск</i> в значении принадлежности в русском языке	373
<i>Любовь В. Станинова</i> , Об истории существительного <i>осень</i>	381

ПРИКАЗИ

Od Moravy k Moravě. Z historie česko-srbských vztachů v 19. a 20. století... (<i>Jirži Malirž</i>)	383
Б. Вулетић, Николај Гогољ и његове три „идиле”... (<i>Ана Јаковљевић</i>)	385
Предраг Палавестра, Крлежа у Београду и други огледи... (<i>Стијаниша Тушњевић</i>)	387
Поетика Симе Пандуровића, зборник радова, уредник Новица Петковић... (<i>Јован Делић</i>)	391
Абсурд и вокруг, ответственный редактор Ольга Буренина... (<i>Божана Сабо</i>)	395
Жанрови српске књижевности — порекло и поетика облика... (<i>Радослав Ераковић</i>)	396
Введенская Л. А., Колесников Н. П. — Этимология: Учебное пособие... (<i>Марша Бјелејић</i>)	400
SUB ROSA. In honorem Lenae Szilárd. Сборник в честь Лены Силард... (<i>Милица Корњача</i>)	404
Поэт Александр Введенский. Сборник материалов ... (<i>Урош Латиновић</i>)	410

ХРОНИКА

О конференцији посвећеној 100-годишњици рођења Данила Хармса и о летњој школи авангарде (<i>Бојана Сабо</i>)	413
Индекс кључних речи	417
Упутство за припрему рукописа за штампу (Уредништво Зборника Матице српске за славистику)	419

ра, уз посебан осврт на путописе настале у оквиру српске модернистичке књижевности, представљају важан сегмент у раду Владимира Гвоздена (*Тензије љутојиса*).

Мало је аутора који су пружили тако значајан допринос модерном истраживању порекла и поетике *јесме* у *прози* попут Бојане Стојановић Пантовић (*Моделу јесме у прози код српских модерниста и авангардиста*). У овом раду посебна пажња посвећена је дескрипцији и наративи као веома важним аспектима формално-језичког поступка, карактеристичног за песме у прози српских модерниста и авангардиста. Романи Милоша Црњанског анализирани су из различитих перспектива у радовима Ине Христове („*Лирски роман*” *Милоша Црњанског*) и Горане Раичевић (*Историјски роман Милоша Црњанског и Иве Андрића: аутобиографичка исходишта жанра*). Као што би се из наслова рада могло наслутити, истраживање Ине Христове је усмерено на *Дневник о Чарнојевићу*, односно проблем жанровске припадности наведеног романа Милоша Црњанског. Историјски романи Милоша Црњанског и Иве Андрића, као примарно поље истраживања, по правилу захтевају пажљиво ишчитавање опуса двојице најзначајнијих писаца у српској књижевности 20. века. Промисљање два различита концепта схватања историје, односно упоредна анализа поетичких исходишта Црњанског и Андрића, несумњиво је захтевала додатни истраживачки напор. Резултате упоредне анализе историјских романа Црњанског и Андрића можемо открити у завршној напомени која наговештава да идеја *константе* као *субстракта човечности* представља до сада недовољно уочену линију додира у делима два велика писца.

Радови Але Татаренко, Јована Попова, Славка Гордића и претходно поменуте Љиљане Пешикан-Љуштановић пружају темељан увид у савремене токове српске књижевности. Сагледавање Пекићевог *Новог Јерусалима* као својеврсног мозаика приповедних жанрова, омогућило је Али Татаренко (*Жанровски мозаик „Новог Јерусалима” Борислава Пекића*) да изнесе чврсто утемељен став о постмодерном проширивању граница традиционалних жанрова у „готској хроници” Борислава Пекића. Проучавање односа Александра Тишме према путовању и путопису, као и његових имаголошких представа о Западу (Швајцарска, Америка, Француска), представља полазну тачку у раду Јована Попова (*Путописи Александра Тишме и њихове жанра*). Истраживање комплексних релација између посебног круга Тишминих остварења (путописи, дневник, аутобиографија) и његове уметничке прозе, довело је до низа закључака. Овом приликом желимо да издвојимо уверење аутора да је управо Тишма главни лик у свим претходно наведеним остварењима, разлика се може уочити само у достигнутом степену објективности (*Дневник*), односно фикционализације (путописи).

Потрага за кључним поетичким и жанровским одликама позне уметничке прозе Миодрага Павловића у раду Славка Гордића (*Поетичко-жанровски сјајус јозне прозе Миодрага Павловића*), заснована је на веома исцрпној анализи романа *Афродитина увала*. Рад Славка Гордића доводи нас до претпоставке да је наведено дело већ у раној рецепцијској фази привукло интересовање пажљивог и компетентног читаоца, захваљујући томе, могуће је већ сада одредити статус *Афродитине увале* у обимном уметничком опусу Миодрага Павловића.

Целовито сагледавање научних радова објављених у зборнику *Жанрови у српској књижевности — порекло и поетика облика* наводи нас на закључак да нови приступ проучавању жанрова у српској књижевности може бити не само подстицај сличним испитивањима него и потенцијални модел на основу којег ће бити осмишљена будућа истраживања у другим областима од великог значаја за проучавање историје српске књижевности.

Радослав Ераковић

UDC 81'373.614(049.3)

Введенская Л. А., Колесников Н. П. — *Этимология: Учебное пособие*. — Санкт-Петербург: Питер, 2004. — 221 стр. — (Серия „Учебное пособие”)

Етимологија је научна дисциплина која је ретко или нимало заступљена у наставним програмима филолошких студија. Колико нам је познато, код нас ни на јед-

ној катедри матерњег језика не постоји предмет етимологија,¹ али изгледа да ни у другим славистичким срединама ситуација није битно другачија. Из Предговора приручника *Етимологија*, који ћемо овом приликом представити, сазнајемо да се и на филолошким факултетима у Русији етимологији поклања неоправдано мало пажње, чак и у оквиру курсева као што су „Увод у лингвистику” или „Општа лингвистика”. Аутори приручника истичу да и уџбеници руског језика намењени студентима филологије садрже крајње штуре податке о етимологији, иако је проучавање језика (нпр. његове фонетике, морфологије, творбе, лексике итд.) готово немогуће без података које нам она пружа. Свесни, с једне стране, значаја етимологије као науке, а с друге — њене потпуне занемарености у наставној пракси, аутори су се подухватили нимало лаког задатка да сачине приручник који ће унеколико попунити постојећу празнину.

Приручник је конципиран тако да садржи теоријски и практични део. Теоријски део подељен је у три поглавља: 1) *Етимологија и њени видови*, 2) *Етимолошки речници*, 3) *Етимолошки аспекти анализе онима*. Практични део обухвата поглавље *Дидактички материјал и Практикум*. Након тога следи списак коришћене литературе и списак етимолошких речника руског језика.

Прво поглавље започиње дефиницијом појма етимологија, коју је дао један од највећих руских етимолога, недавно преминули Олег Николајевич Трубочов. Етимологија је, као прво, део историјске лингвистике који се бави проучавањем „првобитне творбене структуре речи и откривањем елемената њеног древног значења”, а као друго, она је „научно-истраживачка процедура усмерена ка откривању порекла речи, а такође и сам резултат те процедуре”. Затим се даје хронолошки преглед схватања и дефинисања појма етимологија у руским уџбеницима, граматикама и енциклопедијама, од Мелетија Смотричког до данас.

Аутори су издвојили и подробно описали три вида етимологије: етимологију у правом смислу, народну етимологију и псеудоетимологију.

Етимологија у правом смислу (односно научна етимологија) јесте дисциплина која се бави проучавањем порекла конкретне речи и утврђивањем њених генетских веза са другим речима. Резултати истраживања која се спровode у оквиру научне етимологије могу бити тројаки: неспорне научне етимологије (као нпр. у случају речи *декабрь*, *зеркало*, *лазарет*, *таблица*), хипотетичке етимологије (нпр. *барабан*, *ковчег*, *пустельга*) или погрешне етимологије. Аутори указују на чињеницу да постоји и *антинаучна* етимологија, тј. она која полази од погрешних премиса и теорија, те неминовно води ка погрешном етимолошком решењу.

Под појмом *народна етимологија* подразумева се таква трансформација фономорфолошке структуре говорнику неразумљиве речи којом се она, на фонетском и семантичком плану, зближава са неком познатом речју (нпр. *йолуклиника* > *йолуклиника*). Као појаве блиске народној етимологији аутори помињу *псеудонародну* етимологију (чији су креатори писци који намерно модификују речи зарад стилских потреба књижевног дела) и *дечју* етимологију (чији су аутори деца млађег узраста која прилагођавају речи свом нивоу поимања ствари и појава).

Псеудоетимологија (или *оказионална етимологија*) није усмерена ка тражењу етимона речи. То је, заправо, довођење у везу сродних и несродних речи на основу њихове спољашње гласовне сличности, нетачног морфолошког рашчлањавања

¹ Илустроваћемо то једним примером: „На основним студијама (у Новом Саду) програмом из Историје језика предвиђено је упознавање с основним појмовима из етимологије. Ипак, реализација тог сегмента програма или је изостајала, што је раније био случај, или се ограничавала на успутне наговештаје могућности етимологије и њеног места у кругу историјскојезичких лингвистичких дисциплина. Тачније, то се сводило на покушаје ’продора у дубину’, тражењем копчи са градивом које се изучава у склопу, пре свега, упоредне граматике словенских језика и других дијахроних дисциплина, уз навођење понеке појединости из дијалектологије и ономастике, историјске и савремене, мада чешће у виду илустративних, школских и истовремено атрактивних (помало егзотичних) дигресија, него системских опсервација” (М. Пижурица, „Увод у етимологију”, *Предавања из историје језика*, Лингвистичке свеске 4, Нови Сад 2004, стр. 5).

и семантичког преосмишљавања. Псеудоетимологија може бити *ненамерна*, када настаје као последица незнања (нпр. *кинологија* „наука о биоскопу“), или *намерна*, када настаје у забавне сврхе (нпр. *консерватор* „предавач на конзерваторијуму“). Творци намерне псеудоетимологије су појединци или чак цели колективи (нпр. међу студентима филологије се већ усталио израз *язычник* „онај који похађа предавања из језика“, иако је основно значење те речи „незнабожац, паганин“), а овај вид етимологије је у последње време стекао приличну популарност и у публицистици, нарочито у сатиричко-хумористичким жанровима.

Друго поглавље је посвећено прегледу руске етимолошке лексикографије. Оно започиње освртом на научну делатност А. Х. Востокова, једног од првих научника-лексикографа, који је разрадом принципа компаративно-историјског метода поставио темеље савремене руске етимолошке науке. Даље се нижу и коментаришу руски етимолошки речници, почев од оних из прве половине 19. века, па до данашњих. Сразмерно највише пажње посвећено је најзначајнијим делима из ове области, речницима Преображенског, Фасмера, Шанског, Черниха, а детаљније се описује и московски етимолошки речник прасловенског језика. Аутори наводе поједине одреднице из поменутих речника, илуструјући тиме етимолошки поступак који је у њима примењен, као и структуру саме одреднице.

Захваљујући овом прегледу стиче се јасна представа о почецима, развоју, периодима узлета, али и стагнације етимолошких истраживања у руској средини. Након кризе током 50-их година прошлог века, 60-те и 70-те су донеле промену набоље. Објављује се низ значајних монографија, издају се различити етимолошки речници, на страницама часописа појављује се све већи број радова из етимологије. Савремени тренутак карактерише издавање разноразних научно-популарних етимолошких речника, намењених широком кругу читалаца.

Треће поглавље је посвећено ономастици. Прво се даје класификација личних имена, затим њихове специфичности у односу на апелативну лексику, и коначно етимологија појединих личних имена, како домаћих, тако и страних (по пореклу хебрејских, грчких, латинских).

Поглавље *Дидактички материјал* садржи неколико научно-популарних текстова (о називима биљака и животиња, хемијских елемената, минерала, небеских тела, ветрова, одеће итд.) и предлоге како они могу бити искоришћени у оквиру факултативног курса „Етимологија“. Аутори истичу да њихов приручник није писан само са циљем да се изложе основе етимологије као науке, већ и да се студенти или ученици који проучавају руски језик навикну на константно посезање за етимолошким чињеницама. То ће, с правом закључују, проширити њихов видокруг, научити их да анализирају речи, схвате везу између етимологије с једне, и семантике, морфологије, правописа — с друге стране и, што је најважније, да разумеју логику и филозофију језика.

Развоју ових способности намењен је и *Практикум* са својих четрдесетак практичних задатака које студенти треба самостално да ураде консултујући етимолошке речнике.

Иако је приказани приручник у сваком погледу добродошао, пре свега као подстицај за увођење етимологије у наставни програм студија филологије, он ипак има извесне недостатке и разумљива ограничења. Етимологија је врло широка и захтевна научна дисциплина (на шта су, уосталом, указали и сами аутори на стр. 11), па њено свеобухватно представљање далеко превазилази оквире универзитетског уџбеника. Да би се ипак стекла целовита представа о настанку, развоју, методама и могућностима етимологије, потребно је направити правилан одабир битних чињеница и концизно их презентирати.

То значи да се у приручнику који носи амбициозан наслов *Етимологија* (без икаквих појашњења или ограничења) мора напоменути да је ова наука зачета још у античко доба, да су се њоме бавили и многи средњовековни мислиоци, те да се о етимологији у правом смислу, тј. о научној етимологији, може говорити тек последњих стотинак година, од када се интензивно ради(ло) на романској, германској, индоевропској и словенској етимологији. Руска етимолошка традиција мора се, дакле, сместити у шири контекст европских истраживања на том пољу, како се не би стекао по-

грешан утисак да је етимологија аутохтоно настала и развила се само у оквирима руске лингвистике.

Иста примедба важи и за поглавље о етимолошким речницима. Будући да је приручник намењен студентима руског језика, дакле — славистима, ваљало би, макар у најкраћим цртама, поменути достигнућа етимолошке лексикографије у осталим словенским срединама. То се пре свега односи на референтне етимолошке речнике словенских језика, које би такође било пожељно консултовати у току студирања.

Сасвим је оправдана жеља аутора да, поред научне етимологије, укажу и на неке друге њене видове, прецизније речено — на појаве које се граниче са етимологијом у правом смислу. Али док је народна етимологија чињеница са којом се мора рачунати при етимологизирању појединих лексема, дотле псеудоетимологија више спада у област психолингвистике или социолингвистике. И мада је ова појава сама по себи веома занимљива, она заправо излази ван оквира теме, што је довело до апсурдне ситуације да је у приручнику више простора посвећено ономе што етимологија није, него ономе што етимологија јесте.

Када се говори о некој науци, природно је да се укратко изложи њен историјски развој (тај аспект у приручнику недостаје). А етимологија је, током свог развоја, прошла кроз неколико фаза. Прву фазу карактерише оријентација искључиво на спољашњу формалну сличност упоређиваних речи (у приручнику се о томе говори у делу о антинаучној етимологији), другу — оријентација на фонетику и стриктно придржавање фонетских закона, трећу — оријентација на морфологију и творбу (чиме се са коренске етимологије прешло на етимологију конкретних лексема), и четврту — оријентација на семантику.²

Аутори су успешно приказали метод савремених етимолошких истраживања на примеру речи: *невеста, конверт, лян, бред, карандаш*, као и фразеологизама: *бить ба-клушы, не в своей тарелке*.

Поглавље о личним именима у извесном смислу одудара од концепције приручника. Ономастика јесте део лексичког фонда, и то врло занимљив, али ипак специфичан. Доказ за то је чињеница да се ономастички материјал врло ретко, и то углавном селективно, обрађује у етимолошким речницима. Зато, ако је намера била да се илуструју резултати етимологије, требало је изабрати примере из основног лексичког фонда (нпр. називи дедова тела, основни називи рељефа, житарица, куће и покућства, календарских појмова итд.).³

Иста замерка односи се и на избор текстова у поглављу *Дидактички материјал*. Осим ретких домаћих речи (нпр. *бобр, осот, ошибиться*), у тим текстовима се углавном коментаришу научни термини (нпр. називи јединица у физици, хемијских елемената, минерала) и прозирне, често рецентне позајмљенице (нпр. *мавзолей, вокзал, макинтош, джерсе, одеколон*) итд. Све су то речи чије се порекло може проверити у иоле бољем речнику страних речи, тако да за етимолога ту нема правог посла. Осим тога, ови прилози су писани крајње популарним стилем који, чини нам се, није сасвим примерен универзитетском приручнику. Они су, наравно, врло занимљиви и питки, али стилски прилично одударају од теоријских поглавља, па изгледа као да су намењени читаоцима млађег узраста.

Чињеница је да је време интересовања за дијахронију давно прошло и да у савременој лингвистици преовлађују синхронијска истраживања. Можда је управо тиме и био условљен приступ који су аутори одабрали да би језичку прошлост приближили данашњем студенту. Надајмо се да ће у томе и успети.

Марија Бјелетић

² Уп. В. Н. Топоров, *Из индоевропейской этимологии*. V (1), *Этимология 1991—1993*, Москва 1994, стр. 126.

³ Или је макар библиографију требало допунити капиталним монографијама као што су нпр. *Происхождение названий домашних, животных в славянских языках, Реме-сленная терминология в славянских языках и История славянских терминов родства и некоторых древнейших терминов общественного строя*, све из пера Олега Николајевича Трубочова.